

UPPSALA
UNIVERSITET

BESLUT

2020-05-19 Dnr: UFV 2020/571

Kulturdepartementet

Häri från till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv (SOU 2019:58)

Box 256
SE-751 05 Uppsala

Besöksadress:
Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare:
Sara Lilja Visén

Telefon:
018-471 18 79

www.uu.se

sara.lilja_visen@uadm.uu.se

Beredning med:
Reine Rydén
Dag Lindström
Ylva Hasselberg
Margareta Svahn
Maria Berggren
Håkan Drufva

Beslut

Härmed beslutas
- att Uppsala universitet överlämnar expertgruppens yttrande som sitt svar på rubricerad remiss.

Bakgrund

Uppsala universitet har anmodats lämna synpunkter på Kulturdepartementets betänkande Häri från till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv. Bifogat yttrande har utarbetats av följande expertgrupp:

Docent Reine Rydén, Institutionen för ABM
Prof. Dag Lindström, Historiska institutionen
Prof. Ylva Hasselberg, Ekonomisk-historiska institutionen
Prof. Margareta Svahn, Inst. för nordiska språk
Docent Maria Berggren, UUB
Håkan Drufva, Enheten för informationsförsörjning, registratur och arkiv

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad rektor i närvaro av universitetsdirektör Caroline Sjöberg, efter föredragning av utbildningsledare Sara Lilja Visén. Närvarande därutöver var akademiombudsman Per Abrahamsson och Uppsala studentkårs ordförande Johannes Bäck, samt biträdande kanslichef Magnus Ödman.

Eva Åkesson

Sara Lilja Visén

UPPSALA
UNIVERSITET

YTTRANDE

2020-05-19 Dnr: UFV 2020/571

Kulturdepartementet

Box 256
SE-751 05 Uppsala

Besöksadress:
Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare:
Sara Lilja Visén

Telefon:
018-471 18 79

www.uu.se

sara.lilja_visen@uadm.uu.se

Häri från till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv (SOU 2019:58)

Uppsala universitet har anmodats lämna synpunkter på Kulturdepartementets betänkande Häri från till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv. Sammanfattningsvis välkomnar Uppsala universitet förslaget, men vill framföra viss kritik och förespråka att vissa frågor av central betydelse utreds vidare.

Inledning

Utredningen har haft ett omfattande uppdrag och Uppsala universitet konstaterar att betänkandet innehåller en rad goda förslag. Det är mycket positivt att hela arkivsektorn pekas ut som del av kulturarvet, i stället för som tidigare enbart myndighetsarkiven, och att kulturarvet inte längre identifieras i termer av enbart ett nationellt kulturarv. Likaså är det mycket värdefullt att ny arkivlag föreslås innehålla skrivningen att arkiven ska tillgodose forskningens behov, till skillnad från nuvarande lag som i sammanhanget endast nämner myndigheternas arkiv. Det är likaså välkommet att en ny arkivlag föreslås innehålla en bestämmelse om tillgängliggörande och att användandet av arkiven ska främjas, samt att ny arkivlag kompletteras med en bestämmelse om att arkivmyndigheterna ska ge råd och vägledning, både till myndigheter och till enskilda arkivbildare och arkivinstitutioner. Till det positiva hör också att utredningen gett stort utrymme åt de enskilda arkiven och på flera sätt inkluderar dem i förslaget till ny arkivlag, liksom att betydelsen av den nationella arkivdatabasen NAD betonas i betänkandet.

Uppsala universitet stöder utredningens förslag att Riksarkivet bör få utökade anslag, även om den föreslagna ökningen ter sig otillräcklig mot bakgrund av föreslagna nya uppdrag och den situation som redan nu råder med neddragningar på bland annat personalsidan.

Uppsala universitet noterar också ett antal områden där det finns anledning till kritik, dels gentemot specifika förslag i betänkandet, dels i förhållande till att betänkandet inte i tillräcklig grad har rätt ut ett antal frågor av central betydelse för arkivsektorn och dess användare.

Massdigitalisering

Digitalisering har varit en central fråga för utredningen. Betänkandet genomsyras av en oproblematiserad syn på digitalisering och ett ensidigt fokus på massdigitalisering som strategi för tillgängliggörande. Riksarkivets stigande kostnader för digitalisering framhålls visserligen som ett problem, men utredningen förordar ändå en fortsatt inriktning mot massdigitalisering av pappersarkiv. Även om betänkandet betonar att arkivlagen ska vara teknikneutral är det digitalisering och digitalt bevarande som återkommande prioriteras i betänkandet. Det finns anledning att göra flera viktiga påpekanden i anslutning till detta.

1. Det är viktigt att tydligt skilja mellan tre olika kategorier av arkivmaterial: material som har digitalt upphov, myndigheters pappersarkiv och historiskt arkivmaterial som tillhör Riksarkivet eller deponerats där. Utredningen har inte tillräckligt noga särskilt dessa tre materialkategorier och att behovet och förutsättningarna för att förvalta materialen i digital form skiljer sig åt mellan dem. Det finns också ett behov av att hålla isär kostnaderna för att digitalisera arkiv och kostnaderna för att förvalta digitala arkiv, samt att sifferätta såväl dessa kostnader som kostnaderna för förvaltandet av de fysiska arkiven. Detta behövs både för att skapa jämförbarhet och för att få ett rimligt beslutsunderlag.
2. Förväntningen att allt eller det mesta av Riksarkivets fysiska material i framtiden ska bli digitalt tillgängligt är inte realistisk. I dagsläget är cirka 5 % av Riksarkivets totala bestånd digitaliserat (s. 541) och redan nu sker ”en omfördelning av medel från personalrelaterade kostnader till kostnader för digital infrastruktur” (s. 487). Enligt en grov uppskattning skulle enbart en överföring till digitalt format av kulturarvsmyndigheternas samlingar kosta 3–6 miljarder (s 537). Till detta kommer att betydande delar

av exempelvis Riksarkivets samlingar ännu inte är ordnade och förtecknade. Sedan ska det digitaliserade beståndet förvaltas och hållas tillgängligt. Massdigitaliseringstanken blir än mer orimlig om den tänks utsträckas till arkivsektorn som helhet. Under överskådlig tid kommer merparten av det historiska arkivmaterialet, och sannolikt även myndigheternas arkivmaterial, att kunna bevaras och hållas tillgängligt enbart i fysisk form. Heltäckande massdigitalisering är inte ett realistiskt framtidsscenario. Därför behöver också bevarandet och tillgängliggörandet av fysiska handlingar beaktas i högre grad än som skett i betänkandet.

Utredningen föreslår att begreppen arkivvård och arkivbeständighet tas bort ur ny arkivlag (6.4.2). I förslaget ersätts begreppet arkivvård med arkivförvaltning. De skäl som anförs i betänkandet är modernisering och att arkivvård kan föra tankarna till fysiska arkiv. Förvaltning är dock inte ett begrepp som självklart innefattar vård och de fysiska samlingarna kommer under överskådlig tid att finnas kvar och kräva fortsatt vård. En omformulering av arkivlagen utifrån enbart digitala förutsättningar och med ett övergripande syfte att bana väg för massdigitalisering är synnerligen problematiskt och det illustrerar tydligt att förslaget till ny arkivlag inte, så som hävdas, är teknikneutral. Förslagen till begreppslik förändring är uppenbarligen sprungna ur en strävan att inte specifikt relatera till pappersarkiv. Men pappersarkivens behov upphör inte genom digitalisering och behovet av arkivbeständighet och arkivvård blir dessutom, på grund av digitala mediers begränsade livslängd, snarare mer än mindre accentuerat vid en övergång till digitala arkiv. Att ta bort dessa begrepp skulle ge upphov till otydligheter beträffande det helt grundläggande kravet på arkivbeständighet. Därför bör begreppen arkivvård och arkivbeständighet behållas i arkivlagen

3. Utredningens fokus på massdigitalisering osynliggör två viktiga frågor. För det första behöver digitalisering utgå från explicita urvalsprinciper, baserade på myndigheters, allmänhetens och forskningens behov. Det kräver fördjupade kunskaper om forskningsprocesser, om olika handlingars användningsområden, och det kräver nära dialog med forskarsamhället. Enkel efterfrågestatistik är inte en tillräcklig urvalsgrund. Omfattande digitalisering utan klara urvalsprinciper riskerar att leda till dålig resurshushållning. Det finns en uppenbar risk, som

UPPSALA
UNIVERSITET

uppmärksammas i internationell forskning, att digitalisering av visst material även styr forskningen i bestämd riktning. Det finns en uppenbar risk att slumpmässiga urval, utomvetenskapliga motiv och klickekonomiska drivkrafter också kommer att rikta forskningen mot vissa områden om inte digitaliseringen sker utifrån tydliga urvalsprinciper. För det andra osynliggörs skillnaden mellan information och kunskap. Det är i huvudsak bra om så mycket information som möjligt blir tillgänglig för så många medborgare som möjligt. Men information som hålls tillgänglig enligt en självbetjäningsprincip är svår att omvandla till kvalificerad kunskap. Det är svårt att orientera sig, att veta var man ska söka, och svårt att värdera informationen. Det är inte självklart att massdigitalisering leder till bättre tillgänglighet än om materialet hålls fysiskt tillgängligt i en forskarsal med generösa öppettider och sakkunniga arkivarier på plats för att guida i arkivförteckningar och materialtyper.

I flera avseenden saknas här genomarbetade konsekvensanalyser. Det gäller inte minst de stora och stigande kostnaderna för att ta emot digitala arkiv, för att förvalta digitala arkiv och för att realisera de omfattande massdigitaliseringsvisionerna. Risken att de ökade kostnaderna för digitalisering och för förvaltningen av digitala arkiv tränger undan andra viktiga samhällsuppdrag är påtaglig.

Kulturarv

Uppsala universitet noterar med tillfredsställelse att utredningen i förslag till ny arkivlag 1 paragraf och 2 paragraf tydligare än i nuvarande lag framhäver kulturarvets betydelse i. Detta inkluderar den välkomna justeringen att begreppet "nationellt" kulturarv ersätts med "kulturarv" (kap 5.3 och 5.4). Det är också värdefullt att betänkandet konstaterar att Riksarkivet har två uppdrag, ett förvaltningsuppdrag och ett kulturarvsuppdrag (kap. 13.2). Betänkandet är dock mindre övertygande när innebörderna och konsekvenserna av detta ska klargöras. Trots att ordet kulturarv förekommer mycket frekvent i betänkandet och även ingår i dess titel, har utredningen påfallande lite att säga om detta. Själva kulturarvsbegreppet konstateras vara centralt, men också föränderligt och något som inte bör definieras (avsnitt 5.3.1, särskilt s. 197). Detta borde inte ha hindrat utredningen från att klargöra kulturarvsuppdragets förutsättningar. Medan betänkandet innehåller utförliga analyser av Riksarkivets förvaltningsuppdrag och presenterar en mängd förslag i relation till Riksarkivets myndighetsroll, saknas i stor utsträckning motsvarande analyser av kulturarvsuppdraget.

UPPSALA
UNIVERSITET

Detta aktualiseras huvudsakligen i samband med frågan om massdigitalisering av kulturarvet. Det nämns också i samband med frågan om landsarkivens framtid (s. 488–490, 517) där betänkandet konstaterar att landsarkiven fått en mer accentuerad roll i att tillgängliggöra det lokala och regionala kulturarvet. Det hindrar inte utredningen från att föreslå att landsarkiven inte längre ska pekas ut som en del av myndighetens organisation. I utredningen finns således en påtaglig obalans i hur de två uppdragen behandlas och Uppsala universitet saknar en systematisk analys av det kulturarvsrelaterade uppdraget: vad uppdraget förväntas bestå i, hur uppdraget ska uppfyllas, samt vilka ekonomiska, personella, kompetensmässiga eller andra resurser som krävs för att säkerställa uppdraget.

Forskningsdata (4.10.4)

Det är väsentligt att betänkandet (4.10.4) pekar ut en rad problem förknippade med bevarandet av forskningsdata. Riksarkivet har tidigare enbart sett ett behov av en enklare revidering av nuvarande föreskrift (RA-FS 1999:1) medan myndigheter som ska följa föreskriften däremot har sett ett stort behov av att den moderniseras för att kunna appliceras på de digitala flöden som forskningen nuförtiden ofta använder sig av. Uppsala universitet vill betona vikten av att de problem som pekas ut i betänkandet också beaktas när föreskriften revideras och att framtagandet av sådana nya myndighetsspecifika föreskrifter sker i ett närmare samarbete med verksamheternas experter.

Nationell arkivdatabas (NAD)

Uppsala universitet understödjer förslaget att myndigheter och enskilda arkivinstitutioner som får verksamhetsbidrag ska lämna uppgifter om arkiv till det nationella arkivinformationssystemet (NAD) (5.10). Rapporteringsskyldigheten är väsentlig för såväl allmänhetens tillgång till handlingar som säkerställandet av forskningens behov.

Riksarkivets arbete med normering, tillsyn och rådgivning (kapitel 9)

Det är välkommet att betänkandet föreslår att en ny arkivlag ska kompletteras med en bestämmelse om att den statliga arkivmyndigheten ska ge råd och vägledning om arkivbildning och arkivförvaltning till de myndigheter och andra organ som står under dess tillsyn och även ge råd till enskilda arkivbildare och enskilda arkivinstitutioner i arkivspecifika frågor (5.12.2). Uppsala universitet ser ett behov av att Riksarkivet ökar sina resurser till normering, tillsyn och rådgivning. I och med att det råder ett så starkt fokus på digitalisering av pappershandlingar

UPPSALA
UNIVERSITET

finns det en risk att resurser för normering, tillsyn och rådgivning trängs undan. Det är i högsta grad väsentligt att Riksarkivets föreskrifter är tydliga och tillämpbara, att de utformas i dialog med berörda myndigheter och att de regelbundet uppdateras. Lika väsentligt för en god förvaltningskultur är att myndigheters mandat att själva tillämpa föreskrifter inte undergrävs. Det är avgörande att Riksarkivet som tillsynsmyndighet gör en klar skillnad mellan rådgivning, normering, tillämpning och tillsyn. Framförallt bör tillämpning och tillsyn inte tillåtas att blandas samman. Här hade det varit önskvärt med större tydlighet i betänkandet.

Enskilda arkiv

Uppsala universitet välkomnar utredningens förslag att det ska framgå av arkivlagen att enskilda arkiv är en del av kulturarvet (11.7.1). Det är välkommet att betänkandet föreslår olika åtgärder för att stödja och främja den enskilda arkivsektorn och det är mycket positivt att betänkandet föreslår ökat statsbidrag till enskilda arkivinstitutioner (10.5.1). Det föreslagna beloppet torde dock endast räcka till för att vidmakthålla redan existerande verksamhet. Det är lika nödvändigt att enskilda arkivinstitutioner får stöd och långsiktiga ekonomiska förutsättningar att bygga upp e-arkiv, detta för att säkerställa att de kan ta hand om och bevara civilsamhällets ursprungsdigitala handlingar. En utredning av Föreningen Sveriges länsarkivarier (omnämnd på s. 380 i betänkandet) visar att grundkostnaden för en e-arkivlösning för den enskilda arkivsektorn skulle ligga på mellan 20 och 30 miljoner kronor årligen. Ett tillskott i den storleksordningen är nödvändigt för att säkerställa bevarandet av denna väsentliga del av kulturarvet.

Utredningen föreslår vidare (11.7.1) att enskilda arkivinstitutioner som får statsbidrag ska lämna uppgifter till NAD, vilket är positivt. Utredningen menar dock att detta skulle vara en förhållandevis begränsad arbetsuppgift för de berörda institutionerna (s. 430). Det stämmer inte i samtliga fall. Orsaken är att vissa arkivredovisningssystem har metadatastrukturer som inte följer den standard NAD baseras på, varför överföring till NAD kräver en betydande arbetsinsats. Arkivinstitutioner med sådana system kan behöva ekonomiskt stöd för att antingen kunna överföra uppgifterna eller helt byta redovisningssystem.

Det är ett rimligt ställningstagande att arkivlagstiftningen inte ska inkludera hela den enskilda arkivsektorn (11.7.1). Likväl kvarstår då en del problem och oklarheter kring personuppgifter och dataskyddsförordningen (GDPR) som kräver rättslig grund

UPPSALA
UNIVERSITET

för all behandling av personuppgifter. Utredningens föreslår (11.7.2) att arkivlagen ska fastslå att sådana enskilda arkivinstitutioner som får statsbidrag ska omfattas av delar av lagen. Därmed ska det finnas tillräcklig rättslig grund för behandling av personuppgifter för arkivändamål av allmänt intresse. Denna lösning täcker emellertid endast de omkring 30 största arkivinstitutionerna. För alla mindre arkivinstitutioner, exempelvis hembygdsföreningar, föreslås att Riksarkivets föreskriftsrätt ska tillämpas. Vad det senare kommer att innebära i praktiken är oklart och det finns en uppenbar risk att många små arkivinstitutioners verksamhet äventyras. Därför behöver detta ytterligare förtydligas.

Specifikt för Uppsala universitet kvarstår oklarheter kring frågan om personuppgifter i enskilda arkiv i samlingar, i kataloger och i sökverktyg. Tidigare utredningar har föreslagit att Riksarkivet efter ansökan ska pröva om personuppgiftsbehandling i verksamhet kring enskilda arkiv kan anses motiverad av allmänt intresse (jfr s. 418). I den nu aktuella utredningen föreslås alltså prövningen knytas till utdelandet av statsbidrag till enskilda arkivinstitutioner (kap. 11.5.6, s. 419). Det behöver här tydliggöras hur den typ av enskilda arkivbestånd som exempelvis Uppsala universitet förvarar kan och bör hantera personuppgifter.

Genom Universitetsbiblioteket och Universitetsarkivet har Uppsala universitet funktion av arkivinstitution som förvarar en stor mängd enskilda arkiv (jfr s. 142; s. 151 f.). Universitetet har inte något nationellt uppdrag att samla enskilda arkiv, men är likväl en nationell resurs på detta område. Samlingarna har tillkommit för att dokumentera universitetets verksamhet och för att tjäna utbildning och forskning; de används lokalt men även nationellt och internationellt.

Universitetsbibliotekets samlingar av enskilda arkiv har byggts upp över lång tid och den främsta ordnandeprincipen i kataloger och förteckningar har varit personnamn. Det gäller exempelvis Alvin som UUB använder sig av tillsammans med ett flertal andra institutioner. KB:s Arken och Umeå UB:s motsvarighet är andra liknande exempel. Såväl avlidna som nu levande personer kan förekomma i dessa kataloger (jfr s. 409). Idag digitaliseras äldre papperskataloger för att göra dem sökbara på webben. Det blir därmed möjligt för forskare och allmänhet att orientera sig i och efterfråga material ur samlingarna på ett mer effektivt sätt. Mot bakgrund av detta är det för Uppsala universitet viktigt med ett klagörande av vad som i detta sammanhang ska anses vara arkivändamål av allmänt intresse.

UPPSALA
UNIVERSITET

Landsarkiven som del av Riksarkivets organisation

Arkivutredningen föreslår att Riksarkivets instruktion inte längre ska peka ut landsarkiv som en del av myndighetens organisation, samt att det inte heller längre ska pekas ut specifika orter för landsarkivens lokalisering eller för den statliga arkivmyndighetens regionala närvaro (avsnitt 13.5.3). Riksarkivet ska i stället bedriva verksamhet på de orter som motiveras av myndighetens uppgifter. Förslagen är i linje med önskemål som uttryckts av Riksarkivets ledning (s 485). Argumenten för detta är dock otydliga. Den nuvarande ordningen betecknas som "ålderdomlig" (484f) och som främsta skäl för nyordningen anförs att den inordning av landsarkiven i Riksarkivets organisation som beslutades 2010 ännu inte "satt sig helt" (s. 517). Vad detta innebär är oklart, inte minst mot bakgrund av att betänkandet ingående beskriver hur arbetet med den nya organisationen har drivits framåt. Betänkandet noterar att storleken på landsarkivens distrikt i dag är mycket olika och menar att utpekandet av specifika orter skulle omöjliggöra en anpassning av distriktens storlek (s 517). Argumentet är ologiskt. Nuvarande instruktion pekar ut orter, men inte distriktens storlek. Dock hindrar den nuvarande instruktionen en fortgående centralisering genom sammanslagning av flera distrikt till större regioner med endast ett landsarkiv. Detta är värt att notera. Betänkandet saknar en ordentlig utredning av vad nuvarande problem består i och vad som skulle kunna avhjälpa dem. Det anförs inte några sakargument till hur de föreslagna förändringarna skulle bidra till den önskade integrationen. Det finns heller ingen tydlig konsekvensanalys av de föreslagna förändringarna. Uppsala universitet bedömer utredningens förslag som illa underbyggt och anser att det finns en rad skäl som starkt talar emot de föreslagna förändringarna. 2009 års kulturproposition anförde tillgängligheten till det lokala och regionala kulturarvet som skäl till att behålla statliga arkivinstitutioner på de platser där det tidigare funnits landsarkiv. Uppsala universitet ser inte att utredningen tillfört några väsentliga nya argument i frågan. För forskarsamhället är landsarkiven en väl inarbetad organisatorisk enhet som väsentligen bidrar till att vidmakthålla nödvändiga specialkunskaper om samlingar och regionala förhållanden, alltsammans av stor betydelse för arkivens möjlighet att tillgodose forskningens behov. Ytterst är nuvarande utpekandet av orter en garant för tillgängligheten till arkiv, forskarsalar och kompetent personal på regional nivå. En förändrad organisation och förändrad regional närvaro riskerar att orsaka stora oreda, leda till kompetensförluster och generera avsevärda merkostnader för forskningen.

UPPSALA
UNIVERSITET

Därtill finns det också oroande erfarenheter från liknande förändringar på andra områden och det finns en uppenbar risk att en övertro på snabb digitalisering leder till föreställningar om att arkivmaterial inom en snar framtid kommer att vara tillgängligt för medborgare oavsett var man befinner sig och att den regionala förankringen därmed blir oväsentlig. Betänkandets förslag att ny instruktion endast ska peka ut att Riksarkivets ska ”bedriva verksamhet på de orter som motiveras av myndighetens uppgifter” (13.5.3) innebär en svag skrivning som öppnar för omfattande neddragningar av den fysiska regionala närvaron. Institutet för språk och folkminnen (ISOF) omfattas inte längre av någon geografisk styrning i sin instruktion och valde 2015 att på eget bevåg lägga ner två av sina fyra arkiv, ett i Lund och ett i Umeå, för att, som man angav, spara pengar. I betänkandet framgår (s. 511–512) att ISOF stod fast vid sitt beslut trots omfattande kritik från berörda intressenter, bland annat universiteten på nämnda orter. Arkivmaterialet förvaras förvisso fortfarande i Umeå respektive Lund, men kan enbart beställas fram om man i förväg vet exakt vilka handlingar som eftersöks. Delar av materialet är nedpackat vilket gör det än mer otillgängligt. Exemplet visar konkret hur en svag skrivning om regional närvaro kan få allvarliga konsekvenser för arkivens tillgänglighet.

Uppsala universitet avstyrker mot bakgrund av ovanstående att betänkandets förslag om förändrad organisation för Riksarkivet vad gäller landsarkiven som organisatorisk enhet med närvaro på bestämda orter.

Urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas arkiv (kapitel 12)

Det har varit i högsta grad angeläget att utredningen har tagit sig an frågan om urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas arkiv. Viktiga frågor har fått en genomlysning, men en del frågor är dock mer komplicerade än betänkandet låter påskina. Det gäller inte minst frågan om centrumlösningar med arkiv. Frågan kan tyckas enkel men är i själva verket svår och problematisk. För det första kan det noteras att utredningens förslag innehåller en obalans på det sättet att Riksarkivet föreslås utreda centrumlösningar för alla nationella minoriteter förutom urfolket samerna. Samtidigt föreslås Sametinget få ett ensamt utredningsuppdrag som inte äger motsvarighet hos övriga nationella minoriteter. Denna åtskillnad motiveras inte närmare i betänkandet. För det andra föreslås alltså fortsatt utredning av centrumlösningar för arkiv. Betänkandet undviker att peka ut och ta ställning till ett antal centrala problem. Utredningen konstaterar visserligen att arkivhandlingar som

UPPSALA
UNIVERSITET

berör olika minoriteter förekommer i en rad olika både statliga och enskilda arkiv och att materialen är insamlade under olika förutsättningar. En väsentlig aspekt är att samlingarna sällan är enhetliga. Inte sällan innehåller samma samling material som berör olika minoriteter och även andra grupper och i många fall är det mycket svårt att tydligt identifiera samlingar och specifika handlingar utifrån sådana skiljelinjer. En väsentlig fråga som inte besvaras är om utredningen tänker sig nya arkivcentra med material som bryts ut ur redan existerande arkiv och samlingar. Hur tänker man sig att nya arkivcentra ska förhålla sig till proveniensprincipen? Det är inte heller självklart att en centrumbildning med en specifik fysisk placering ökar tillgängligheten i jämförelse med nuvarande arkivsituation. Det är angeläget med ett klagörande i dessa frågor innan ett eventuellt fortsatt utredningsarbete startas.

Arkivutbildning

Utredningen pekar i avsnittet 14.3.4 på behovet av kompetenslyft och fortbildning för yrkesverksamma arkivarier. Riksarkivet föreslås i betänkandet få i uppdrag att ta fram en nationell fortbildningsplan för detta och att uppdraget ska utföras i samarbete med de sex universitet och högskolor som bedriver arkivutbildning (14.5.2). Uppsala universitet instämmer i behovet. Det gäller dock inte enbart praktiska kunskaper om förvaltning och tillgängliggörande av digital information, så som det framstår i betänkandet, utan även exempelvis grundläggande arkivvetenskaplig teori. Uppsala universitet välkomnar den föreslagna fortbildningssatsningen, men förutsätter att särskilda resurser för kursutveckling och genomförande då ställs till förfogande, samt att lärosätena har full frihet att bestämma innehållet i utbildningen.

Forskningens och den högre utbildningens behov

Förslaget till ny arkivlag säger att arkiven ska bevaras, struktureras och förvaltas, för att bland annat tillgodose forskningens behov. Detta är i linje med nuvarande arkivlag. Riksarkivet ska vidare enligt särskild instruktion (2009:1593, § 5:5) ”verka för ökad kunskap grundad på forskning och samverkan med andra, exempelvis universitet och högskolor, och förmedla kunskap inom sitt verksamhetsområde”. Denna formulering föreslås kvarstå oförändrad. Uppsala universitet finner det mycket tillfredsställande att forskningens behov på detta sätt poängteras i både arkivlag och i särskilda instruktioner till Riksarkivet. Forskning och forskningens behov nämns också frekvent i betänkandet. Dock måste det konstateras att utredningen är både tunn och ensidig när den beskriver forskningens behov och hur dessa behov ska tillgodoses.

UPPSALA
UNIVERSITET

Genomgående ägnas släktforskningens behov större uppmärksamhet än den akademiska forskningens. Betänkandet är i regel påfallande passivt i sina skrivningar och det är egentligen bara i ett sammanhang som det blir mer konkret i fråga om forskningens behov, nämligen i samband med argumenteringen för massdigitalisering. I avsnittet om *Användare och användning* (4.6) artikuleras forskningens behov enbart i termer av datadriven forskning baserad på tillgång till digitaliserade massdata. Det är anmärkningsvärt och ger en mycket ensidig bild av forskningens behov och önskemål. Utredningens slutsatser på detta område tycks inte grundas på information inhämtad från forskarsamhället utan baseras på andra informanter (s. 165). Därutöver ger betänkandet även en både missvisande och orealistisk bild av de möjligheter som skulle erbjudas forskningen genom en massdigitalisering av äldre arkivmaterial. Här tycks utredningens betänkande bygga på information inhämtad från Riksarkivet, inte från forskarsamhället (s. 165, not 68). I förbigående framgår det att den regionala arkivsektorn (landsarkiven) uttryckt vissa farhågor i sammanhanget. Det kan uppstå obalanser i kunskapsuppbyggnad och kritisk analys om tillgången till digitaliserat material tillåts styra valet av källor. Mer svårtillgängligt material riskerar att förbises och det kommer även fortsättningsvis att finnas ett stort behov av att vägleda forskare i arkiven. (s. 164, 177). Tillgången till fysiska handlingar, till forskarsalar och till kunniga arkivarier är centrala i forskningens behov. Detta diskuteras och analyseras inte närmare i betänkandet. Risken är stor att funktioner som är helt nödvändiga för forskningen trängs undan genom en ensidig inriktning på massdigitalisering, vilket är en aspekt av digitalisering som utredningen inte tillräckligt har beaktat och analyserat konsekvenserna av.

Riksarkivet ska enligt såväl nuvarande som föreslagen instruktion samverka med universitet och högskolor. Det framgår också i betänkandet att landsarkiven, efter sammanslagningen med Riksarkivet, har kommit att i högre grad samverka med bland annat universitet och högskolor (s. 496, 517). Uppsala universitet noterar med förvåning att utredningen i övrigt inte har någonting att säga om arkivens betydelse för högre utbildning. Enligt Uppsala universitets uppfattning är tillgången till arkivinstitutioner och kunniga arkivarier oundgänglig för kvalitén i utbildningen av bland annat lärare, utredare, journalister, forskare och arkivarier. Det arkivpedagogiska arbetet är av stor betydelse för både forskning och högre utbildning och universitetet noterar med viss förvåning att begreppet arkivpedagogik inte har någon

UPPSALA
UNIVERSITET

framträdande roll i betänkandet. Det nämns vid ett enda tillfälle (s 164) trots att det är av central betydelse för arkivens publika verksamheter och en förutsättning för arkivens demokratiska uppdrag i allmänhet. Detta är anmärkningsvärt och Uppsala universitet föreslår att arkivpedagogiken fortsättningsvis ges en mer framträdande roll än det fått i arkivutredningens betänkande.